

Samskabelse af naturbaserede affaldsløsninger

- Hvad kan vi lære af renosyds kvashegnsprojekt?

udarbejdet af Anne Tortzen,
Center for Borgerdialog

April 2024

Indledning

Med indsatsen 'Mere natur – mindre affald' (kvashegnsprojektet) er det de sidste par år lykkedes renosyd at reducere mængden af haveaffald ved at etablere 70 kvashegn på 54 forskellige lokaliteter i Skanderborg og Odder Kommune. Kvashegnsprojektet har givet en række målbare resultater: Reduktion af CO2 og haveaffald, styrket natur og biodiversitet samt besparelser af tid og penge hos affaldskunderne.

Med kvashegnsprojektet har renosyd desuden afprøvet en ny måde at arbejde på i form af en naturbaseret og lokal affaldsforebyggende indsats i samarbejde med en række lokale aktører, bl.a. lokalsamfund og skoler. Renosyd ser denne indsats som et muligt første skridt i en ny tilgang med en ændret fordeling af roller og ansvar mellem affaldsselskabet og dets brugere. Ambitionen er at benytte erfaringerne fra kvashegnsprojektet i udvikling af fremtidige indsatser.

Formålet med denne læringsopsamling er at komme hele vejen rundt om kvashegnsprojektet gennem interviews med en bred kreds af aktører, som enten har været en aktiv del af eller befinder sig på sidelinjen af kvashegnsprojektet. Rapporten baserer sig på kvalitative semistrukturerede interviews med i alt 27 interessenter, gennemført via Zoom i grupper og individuelt (se liste med interviewpersoner side 23). I rapporten er citater fra interviews brugt som illustration. Læringsopsamling skal ikke læses som en traditionel evaluering af 'Mere natur – mindre affald', men som en analytisk opsamling af læring til brug for renosyds videre arbejde. Ambitionen er at kaste lys på læringspunkter fra dette 'eksperiment' med nye roller, samarbejder, organisering og værdiskabelse samt sætte indsatsen ind i et større perspektiv af relevant forskningsmæssig viden.

Rapporten indledes med et forskningsbaseret afsnit, der præsenterer en række begreber, som sætter 'Mere natur – mindre affald' ind i et større perspektiv. Derefter følger to afsnit, som beskriver hovedpointer i tilbagemeldingerne fra borgere og samarbejdspartnere: Hvad er lykkedes godt? Hvilke opmærksomhedspunkter og mulige udfordringer, får de øje på? Og hvor ser de muligheder for, at renosyd kan arbejde videre af det spor, kvashegnsindsatsen har lagt ud?

Fakta om 'Mere natur – mindre affald'

- Projektet er rettet mod at forebygge haveaffald, som udgør knap en fjerdedel af den samlede affaldsmængde i renosyd område
- Rikke Edberg, renosyd, har rollen som projektleder
- Som en del af projektet er der – i samarbejde med lærere - udarbejdet undervisningsmateriale om affaldsforebyggelse og biodiversitet til folkeskolens 4.-6. klasse
- Indsatsen finansieres af Nordisk Råds Nature Based Solutions program og af EU gennem programmet Circular Economy Beyond Waste
- Læs mere: <https://renosyd.dk/kvashegn>

Læringspunkter - resumé

- 'Mere natur - mindre affald' kan ses som et 'kinderæg', der er velegnet til at skabe resultater på flere bundlinjer samtidigt – og dermed egner sig godt til samarbejde mellem flere parter med forskellige dagsordner. Kvashegnsprojektet er udtryk for en ny og anderledes måde at arbejde med affald på, hvor renosyd indtager en rolle som facilitator, der arbejder opsøgende og samarbejder med en række eksterne parter, bl.a. lokalsamfund og skoler. Ligesom samarbejdet med kommunale 'gatekeepers' i form af fx den kommunale borgerguide og fagkonsulent for børn og unge har haft stor betydning for at lykkes.
- Indsatsen tager afsæt i et samskabende mindset, der bygger på åbenhed overfor andre parters behov og dagsordner og skaber win-win muligheder. Dette understøttes af en brobyggende indsats fra projektlederens side, som tager tid og kræver relationelle kompetencer og organisatorisk og ledelsesmæssig opbakning.
- En indsats som 'Mere natur – mindre affald' må evalueres ud fra den samlede, samfundsmæssige værdi, den skaber. Ud over effekter for klima og miljø, skaber kvashegnsindsatsen værdi på parametre som demokrati, innovation, læring og sociale fællesskaber. De fælles kvashegn har en vigtig funktion som et synligt opgør med en traditionel, menneske-centreret, opfattelse af natur og æstetik. Derfor er de velegnede – sammen med andre biodiversitetstiltag – til at skubbe til borgernes mindset og adfærd.
- 'Mere natur – mindre affald' passer godt ind i en tendens, vi ser i disse år: Mange borgere foretrækker at bidrage til den grønne omstilling ved at handle konkret, hverdagsnært og sammen med andre. Kvashegnene er fysisk forbundne til et sted og inviterer til en klimahandling, som er konkret og samtidig relativt nem at passe ind i hverdagen.
- Tre greb har været afgørende for at lykkes med kvashegnsindsatsen, nemlig:
  - At tilbyde en praktisk, enkel løsning, der er nem at gå til – og som sparer penge. For folkeskolerne er en let tilgængelig læringsmulighed desuden et plus
  - At understøtte en eksisterende dagsorden ift. biodiversitet og bæredygtighed, der allerede lever i mange lokalsamfund og institutioner, båret frem af ildsjæle
  - At skabe synlighed og øget bevidsthed gennem historiefortælling. De fælles kvashegn står som en fysisk manifestation på grønne arealer i lokalsamfundene og er med til at skubbe til borgernes bevidsthed. Ligesom skolen er en velegnet ramme for læring, der gives videre til forældre og andre.
- Tre opmærksomhedspunkter kan blive udfordrende i kvashegnsindsatsen, nemlig:

- - Samarbejder kræver tid og forventningsafstemning. Det er centralt at udforske og anerkende behov og dagsordner hos de eksterne samarbejdspartnere. Ligesom der skal være tid og plads til en modningsproces i samarbejde med eksterne parter
  - En række mulige barrierer i form af regulering og samarbejde med kommunerne. Der er behov for at udfordre de eksisterende regler og kommunernes tilgang til affald.
  - Kvashegnsindsatsen støder på en vis modstand og udfordrer nogle borgeres æstetik og natursyn. Det er vigtigt at give plads til modstanden og de stærke følelser, der kan være forbundet med kvashegn som et opgør med et traditionelt natursyn.
- Potentialer og mulige nye veje at gå ift. affaldsforebyggelse findes ifølge borgere og samarbejdspartnere særligt på to felter, nemlig: Ved at videreudvikle og udbygge indsatsen ift. kvashegn og haveaffald, fx ved at understøtte kvashegn i egen have. Desuden ved at understøtte lokal recirkulation af flere typer affald, fx gennem byttebørser og repair cafeer i samarbejde med lokalsamfund. Skoler er oplagte samarbejdspartnere, hvor affaldsforebyggelse og recirkulation kan kobles med ambitioner om at styrke praksisfagligheden og de håndværksmæssige fag.

Læring i et større perspektiv

Formålet med dette afsnit er at præsentere en begrebsmæssig ramme for at forstå 'Mere natur – mindre affald' i et større perspektiv. Indsatsen sættes ind i et større perspektiv og analyseres som et nytænkende organisatorisk initiativ, der eksperimenterer med roller, samarbejder, organisering og værdiskabelse.

I analysen kobles materiale fra interviewene med fire relevante forskningsmæssige perspektiver på kvashegnsindsatsen, nemlig:

- samskabelse
- brobygning
- værdiskabelse
- klimapsykologi og adfærd

Samskabelse

I 'Mere natur – mindre affald' har renosyd benyttet en samskabende tilgang ved at indlede samarbejde med lokalområder, boligforeninger, skoler og kommunale medarbejdere om håndtering af haveaffald i kvashegn. Dermed er der sket en bevægelse væk fra renosyds traditionelle rolle som 'leverandør af service til kunder' i form af bortskaffelse af affald. En bevægelse hen imod en mere samskabende tilgang, hvor renosyd inviterer borgere, lokalsamfund, skoler m.fl. ind som aktive samarbejdspartnere og medskabere af affaldsløsninger. Det kræver en ny måde at arbejde på i form af en opsøgende indsats, hvor projektlederen identificerer relevante samarbejdspartnere, fx i form af lokalsamfund, institutioner og fællesskaber, tager kontakt og indleder samarbejder. En indsats, som dels tager tid, dels kræver kompetencer, der rækker ud over en teknisk-faglig indsigt (se også afsnittet om brobygning).

Samskabelse er særligt relevant ift. klimaudfordringerne, som har karakter af 'vilde problemer': samfundsmæssige udfordringer, som berører mange parter med forskellige eller modsatrettede værdier, som hverken er enige om, hvori problemerne består, eller hvordan de bedst løses. Det offentlige kan ikke løse 'vilde problemer' alene, men har behov for at indgå ligeværdige samarbejder med borgere og andre parter og trække deres ressourcer ind for at lykkes. Det kalder på en mere samskabende form for styring, hvor offentlige organisationer har øje for samarbejdspartnernes behov og dagsordner og stræber efter at udvikle løsninger, der giver mening for alle parter.

Forskningen viser, at det i praksis ofte kan være vanskeligt for offentlige organisationer og medarbejdere at arbejde med et samskabende mindset. Denne måde at arbejde på udfordrer nemlig de offentlige medarbejders faglige ekspertise og deres definition af problemer og mulige løsninger. Et eksempel fra 'Mere natur – mindre affald': En samarbejdspartner påpeger, at det har krævet en åben tilgang fra renosyds side at lykkes med samskabelse – her i samarbejdet med lærerne:

”Lærernes optagethed var ikke affald – det var biodiversitet. Den har Rikke været udfordret på, for hun er jo optaget af affaldsagendaen. Det er en udfordring, når man gerne vil samskabe, for så skal der lyttes. Den drøfter vi løbende med lærerne. Det er vigtigt at matche den agenda, der er derude”

(Maja Holdorf, selvstændig konsulent, udvikler undervisningsmateriale)

Mens en anden samarbejdspartner beskriver den samskabende indsats i ’Mere natur – mindre affald’ således:

”jeg får øje på, at hun (projektlederen) har været sindssygt god til at få gang i et samarbejde, hvor man bryder med at være autoritet. Hvis man vil skabe en forandring, skal man gøre det synligt og konkret – og at der skal være noget glæde, noget skaberkraft og fællesskab. Hvis der ikke er det, så duer det ikke”

(Hanne Juel, Circular Economy Beyond Waste, Region Midt)

Samskabelse forudsætter altså nye kompetencer hos de offentlige medarbejdere, der skal formå at fungere som katalysator og samarbejdspartner i direkte kontakt med borgere og andre samarbejdspartnere. Det er her, rollen som brobygger kommer ind.

Brobygning

I samskabelse er rollen som ’brobygger’ central. Denne rolle har i ’Mere natur – mindre affald’ primært har været varetaget af projektlederen, Rikke Edberg. Forskning peger på, at offentlige medarbejdere kan tage en vigtig rolle som brobygger og bindeled i samskabende processer. Brobyggerens rolle er at bygge bro mellem centrale aktører, både indad til i sin egen organisation og udad til ift. samarbejdspartnere.

Det arbejde, de brobyggende medarbejdere udfører, er afgørende for at forbinde de forskellige aktører, deres holdninger og interesser samt finde frem til, hvad der giver mening for aktørerne på tværs af organisationer. Medarbejdernes indsats i rollen som brobyggere hjælper til at udvikle tillidsfulde relationer og sikrer derved, at samskabelsen lykkes bedre.

I ’Mere natur – mindre affald’ består projektlederens rolle som brobygger bl.a. i at:

- indgå i dialog med relevante eksterne samarbejdspartnere i form af bl.a. lokalsamfund og skoler
- indgå i dialog med centrale ’gatekeepers’ i kommunerne, fx borgerguide, pædagogisk konsulent og medarbejdere i de relevante afdelinger
- afrapportere og afstemme forventninger med den politiske og administrative ledelse internt i rensyd
- indgå i dialog med andre relevante parter, fx forskere, interesseorganisationer m.v.

Rollen som brobygger kræver gode relationelle og sociale kompetencer. Det handler om at navigere i et landskab af mange parter med forskellige interesser og perspektiver, der skal kobles sammen. Dette arbejde er 'usynligt', tidskrævende og nogle gange frustrerende. Ift. 'Mere natur – mindre affald' understreger Line Barkved, der forsker i naturbaserede projekter, hvor central rollen som brobygger er for at lykkes med denne type af indsatser. Hun peger på, at det er vigtigt at anerkende det arbejde, der gøres af brobyggeren – også selvom det kan være vanskeligt at få øje på:

"Det er en kompetence at få folk til at komme sammen og føle, at de er en del af noget større. Det må anerkendes som en vigtig del af arbejdet, som der skal være ressourcer og kompetencer til. Det afhænger ofte af enkeltpersoner, som er til stede med hele sig selv... Brobyggeren er afhængig af at få støtte og et handlingsrum fra sin organisation (Line Barkved, forsker, Norsk Institutt for Vannforskning, NIVA)

Samtidig peger forskeren på, at samskabende indsatser ofte er afhængige af enkeltpersoner. Hvis de skal være bæredygtige, er det afgørende at organisationen arbejder aktivt med at få mindsettet til at sprede sig internt. Ligesom det er vigtigt, at ledelsen støtter op om brobyggeren og anerkender den frustration, der også kan være en del af processen:

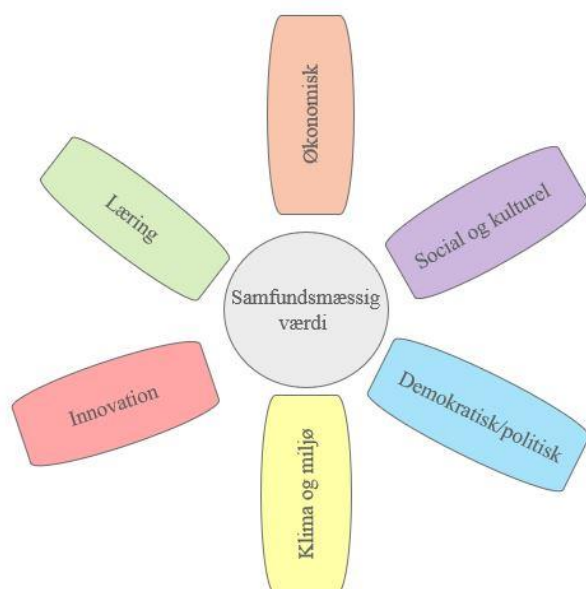
"Når man arbejder med noget ukendt, er der ofte ubehag og frustration – det er en vigtig del af det. ...Det kan være tegn på, at her prøver vi noget, vi ikke har prøvet før. Her er det vigtigt at skabe et rum, hvor det er ok at opleve det ubekvemt. Ledelsen skal anerkende frustrationen og bakke op, så du som brobygger oplever, at organisationen står bag dig og skaber rammerne for denne type af initiativer (Line Barkved, forsker, Norsk Institutt for Vannforskning, NIVA)

Værdiskabelse

Et centralt spørgsmål er: Hvilken værdi og effekt kan man forvente af en samskabende indsats som 'Mere natur – mindre affald'? Forskning peger på begrebet 'public value' (samfundsmæssig værdi) som velegnet til at beskrive værdien af samskabte klimainitiativer. Denne tilgang åbner op for, at værdi kan være mange ting – og kan opgøres på andre måder end gennem 'hårde' fakta som CO2-reduktion.

Værdi kan også bestå af demokratisk værdi i form af nye deltagelsesmuligheder og demokratisk selvtillid. Ligesom der kan skabes værdi i form af innovation, for eksempel forstået som nye måder at arbejde på og nye samarbejder, der på længere sigt kan føre til mere bæredygtige løsninger. Endelig kan der også være tale om værdi i form af læring, dvs. nye indsigter, der på sigt kan medføre adfærdsendringer. I denne holistiske forståelse ses værdi som noget, der kan sprede sig som 'ringe i vandet' – og som ofte først viser sig på længere sigt.

'Mere natur – mindre affald' har ifølge renoisyds egne opgørelser skabt værdi for miljø og klima som resultat af bl.a. mindre kørsel. Ligesom forventningen er, at der på sigt bliver skabt værdi i form af øget biodiversitet. Flere borgere og samarbejdspartnere peger dog samtidig på, at kvashegnsindsatsen i sig selv forslår som en 'dråbe i havet' fra et klimaperspektiv.

"Jeg kan være i tvivl om, hvor meget klima det giver. Men vi er nødt til at bruge nogle genveje, hvis vi skal have folk til at minimere ressourcer osv. Der er det her godt, alle kan forstå det og det er simpelt"
(Claus Leick, politiker, Skanderborg Kommune)

Har 'Mere natur – mindre affald' så skabt værdi på andre, blødere parametre? Ja, indsatsen har skabt demokratisk værdi ved at give borgerne mulighed for at deltage konkret og praktisk i deres nærområde. I lokalsamfundene lykkes det således med kvashegnsindsatsen at aktivere nogle andre lokale borgere end dem, der melder sig til formelle fora som lokalråd m.v.:

"man møder nogle nye folk i landsbyerne – man kommer i kontakt med nogle andre end de frivillige ildsjæle i foreningerne. Det er den gruppe af borgere, vi oftest ikke har kontakt med, som det her retter sig til. Dem, der syntes, at et hands-on projekt er overkommeligt at være med i, mens det her med at være med i en bestyrelse/forening, det er mere langstrakt" (Helle Friis, borgerguide, Skanderborg Kommune)

Også hos skolebørnene har kvashegnene i kombination med undervisning og andre biodiversitetstiltag skabt demokratisk værdi i form af viden om natur og klima – og givet børnene selvtillid ift. at sprede den:

"i forhold til biodiversitet har vi afprøvet forskellige ting – og haft dialogen om det der med, at de snakker om det derhjemme. At ligesom vi spreder frø, så kan man også sprede ordet. Vi har snakket om klimaaktivisme – at det er en slags mini-klimaaktivisme, som de kan være en del af. Og det har de syntes var fedt" (Cecilie Lasgaard Bentzen, pædagog, Virring Skole)

Den værdi, 'Mere natur – mindre affald' har skabt i form af innovation kommer til udtryk ved, at indsatsen har inspireret flere andre kommuner og affaldsselskaber til at tage hul på lignende indsatser. Ligesom arbejdet med kvashegnsindsatsen har åbnet renoisyds øjne for en anderledes måde at arbejde på. Endelig er der gennem 'Mere natur – mindre affald' opbygget nye relationer til og samarbejder med en række nye aktører, bl.a. skoler og lokalsamfund, som på sigt kan være med til at skabe mere bæredygtige løsninger.

Indsatsen har desuden skabt værdi i form af læring. Særligt i lokalsamfund og skoler har 'Mere natur – mindre affald' sat gang i diskussioner og sat sig spor i bevidstheden hos både børn og voksne. Endelig ser det også ud til, at kvashegnene rummer et potentiale for at skabe social værdi som 'et fælles tredje', der indbyder til fællesskab og fælles aktiviteter i lokalsamfund. Lina Katan peger på, at kvashegnsindsatsen rummer potentialer set i et større billede:

"..her opstår en mulighed for at give af sig selv ind i et fællesskab, fx ved at være med til at skabe et kvashegn i sit boligområde.... Det er en civilsamfundsaktivitet, der bliver gjort tilgængelig – og den skal ledsages og suppleres af alt muligt andet" (Lina Katan, PhD, specialkonsulent hos Brancheforeningen Cirkulær).

I det følgende ser vi nærmere på netop den værdi af 'Mere natur – mindre affald', som har med fællesskaber og et ændret mindset at gøre.

Klimapsykologi og -adfærd

Kvashegnsprojektet passer godt ind i en tendens, vi ser i disse år: Mange borgere foretrækker at bidrage til den grønne omstilling ved at handle konkret, hverdagsnært og sammen med andre. En god måde at understøtte borgernes klimaengagement er derfor gennem handlefællesskaber – gerne med udgangspunkt i et fysisk sted. Det handler om at stille rammer og muligheder til rådighed for, at borgerne i fællesskab får mulighed for at udøve helt konkret, materiel klimadeltagelse, som nemt kan passes ind i hverdagen.

Forskningen i klimapsykologi peger på, at for at overvinde den klimaapati og fornemmelse af afmagt, der nemt kan indfinde sig, er der brug for at gøre klimahandling mere social, simpel og støttende – gerne ved hjælp af historiefortælling og ved at fremvise konkrete resultater og fremskridt. 'Mere natur – mindre affald' lever på mange måder op til disse råd fra forskningen – kvashegnene er fysisk forbundne til et sted

og inviterer til en klimahandling, som er konkret og samtidig relativt nem at passe ind i hverdagen. Indsatsen er i høj grad synlig og bliver fra renoisyds side understøttet af en bevidst indsats for historiefortælling – både gennem samarbejde med skolerne, aktiviteter på sociale medier og gennemslagskraft i pressen.

Kvashegnene rummer potentiale for at blive et lokalt samlingssted ved skoler og i boligområder og lokalområder. Undersøgelsen viser, at dette potentiale endnu ikke er så udfoldet. Mange steder bruger borgerne primært kvashegnet som et sted at læsse grene m.v. af på linje med affaldspladsen. De steder, hvor hegnene indgår som et element i et større 'biodiversitetsområde', fungerer de i højere grad som lokalt samlingspunkt. Det gælder fx på Virring skole, hvor hegnet er en del af et 'vildt' område på skolens grund.

At der er kan være et socialt potentiale i fælles kvashegn, ses fx i Nørre Snede, hvor kvashegnet er blevet en integreret del af et 'biodiversitetsområde', som bliver brugt som lokalt samlingssted og en anledning til at mødes.

"Det har været et rigtigt godt håndtag. Til indvielsen inviterede vi syriske flygtninge, familier med børn, der hoppede rundt i det og sang. Det blev sådan en eventagtig ting...Efter at vi fik kvashegn, er hele frugthaven lavet om til et laboratorium for biodiversitet med insekthoteller, steder for padder etc." (Lone Belling, Grønne Nabofællesskaber, Nørre Snede)

Det samme gør sig gældende i landsbyen Rudme på Fyn, hvor kvashegnet bliver brugt til at indhegne en miniskov plantet af børnene i den lokale skole.

"..sådan en myawaki-skov skal hegnes for dyrene - der opstod idéen med et kvashegn..... Folk kom med kvas – børnene trampede i det osv... Skolen har også et lille areal med haver – det er nu blevet et læringsområde med natur og små bede, hvor børnene passer haver – det næste er, at vi også bygger et shelter og et muldtoilet." (Tyge Mortensen, Grønne Nabofællesskaber, Rudme)

Spørgsmålet er, om kvashegnene også kan medvirke til at ændre på mindsettet og adfærden blandt borgerne? Et eksempel på, at kvashegnsindsatsen har medført en tydelig påvirkning, er på Virring Skole. Børnene har gennem undervisningen fået en ny bevidsthed, som de formidler videre til deres forældre:

"Et barn fortalte, at faren havde taget noget haveaffald, som børnene havde sat hen i hjørne til pindsvinene. Så var de gået i dialog med deres far og havde forklaret, hvad det kunne. De bliver lidt aktivister for agendaen med at bevare haveaffaldet" (Maja Holdorf, selvstændig konsulent, udvikler undervisningsmateriale)

Forskningen taler om 'sociale tipping points' ift. klimaadfærd, hvor grundlæggende forandringer i normer, adfærd og vaner hos en mindre del af befolkningen – 25 % - kan medføre systemiske forandringer. Lina Katan, der har forsket i borgernes affaldsadfærd, peger modsat på, at 'Mere natur – mindre affald' og andre klimaindsatser er oppe mod stærke kræfter, der fastholder en levevis, som ikke er bæredygtig.

"virkeligheden omkring os er en massiv kommunikation, hvor de verbale budskaber – og også et lille kvashegn - bliver en dråbe i et hav af modsatrettede budskaber eller tilskyndelser: flyv til Grand Canaria, køb en ny bil, renover dit køkken.." (Lina Katan, PhD, specialkonsulent hos Brancheforeningen Cirkulær)

Hun fremhæver samtidig kvashegn som en vej til at 'normalisere' en ny adfærd ift. haveaffald – og dermed påvirke borgernes mindset og adfærd i hverdagen.

"Kvashegnene tilbyder et lillebitte vindue til en helt anden måde at leve på.. De er relativt synlige i landskabet og dermed også en del af borgernes bevidsthed – kvashegn findes! Projektet er i gang med at massere forståelserne af, hvad det er normalt at gøre med sit haveaffald. Det bliver placeret på borgernes mentale landkort, så det bliver lidt mere sandsynligt, at de tænker kvashegn fremfor genbrugsplads" (Lina Katan, PhD, specialkonsulent hos Brancheforeningen Cirkulær)

Flere interviewpersoner peger desuden på, at de fælles kvashegn har en vigtig funktion som et synligt opgør med en traditionel, menneske-centreret, opfattelse af natur og æstetik. Derfor er de velegnede – sammen med andre biodiversitetstiltag – til at skubbe til borgernes mindset og adfærd.

Tilbagemeldinger fra borgere og samarbejdspartnere

Dette afsnit præsenterer den umiddelbare feedback på 'Mere natur – mindre affald' fra de eksterne interessenter. Først dykker vi ned deres vurdering af, hvad der er lykkedes godt i kvashegnprojektet. Derefter gengives bud fra borgere og samarbejdspartnere på nogle opmærksomhedspunkter, der kan give udfordringer.

Hvad er lykkedes godt i kvashegnprojektet – ifølge borgere og samarbejdspartnere?

Flere interessenter fremhæver, at kvashegnindsatsen kan ses som et 'kinderæg', der kan skabe resultater på flere bundlinjer samtidigt. Dermed er indsatsen velegnet til samarbejde mellem flere parter med forskellige dagsordner.

"Kvashegnindsatsen er en unik mulighed for at skabe resultater på flere dagsordner relativt hurtigt: affaldsforebyggelse, biodiversitet, en klimadagsorden, hvor man beholder affaldet lokalt frem for at køre med det – og så læringsaspektet. Det er så simpelt, at den ligger lige til højrebænet" (Bent Hodde Mortensen, leder af Vand og Natur, Skanderborg Kommune)

"..haveressourcer er en rigtig god måde at starte på. ...Der er mange muligheder i det: samskabelse, naturskabelse, biodiversitet, affaldsforebyggelse...." (Mette Petersen, specialist, forsyningselskabet Fors)

Særligt tre ting er ifølge borgere og samarbejdspartnere lykkedes godt i indsatsen 'Mere natur – mindre affald':

- At tilbyde en praktisk, enkel løsning, der er nem at gå til – og som sparer penge
- At understøtte en eksisterende dagsorden ift. biodiversitet og bæredygtighed
- At skabe synlighed og øget bevidsthed gennem historiefortælling

Praktisk og enkelt

Borgere og samarbejdspartnere fremhæver som en styrke ved kvashegnsprojektet, at den 'pakke' med opsætning af hegn, information m.v., som renosyd har tilbudt dem, har gjort det nemt at gå til og for andre at lade sig inspirere af. For skolerne har det stor betydning, at kvashegnet kan sættes op lige uden for døren og har et læringspotentiale, som der er relativt enkelt at omsætte i undervisningen.

"det er let for lærerne at have et projekt og udnytte det en ny biotop lige uden for døren. Du kan følge det hele tiden, engagere deres forældre i det....Det er nemmere for lærerne, som ofte føler sig pressede og ikke kan få eleverne til at bevæge sig de der to km" (Claus Langergaard, fagkonsulent for Børn og Unge, Skanderborg Kommune)

For lokalsamfundene har det spillet en rolle, at kvashegnene var gratis – og at arbejdet blev gjort.

"Det, at de betaler det og sætter det op – det er et kæmpe arbejde at sætte det i jorden"
(Ann Jette Riis, Høver borgerforening)

"For landsbyerne har det har et element af: Så skal vi ikke ud at søge penge som til alle andre projekter... Det er nemt at gå til i en landsby - alle landsbyer har nærmest et eller andet sted, hvor det kan sættes op"
(Helle Friis, borgerguide, Skanderborg Kommune)

I forhold til kirkegården spiller besparelser på den grønne drift også ind som motivation for at tage imod et kvashegn fra renosyd.

"Jeg tænkte iskoldt: Det koster penge at komme af med affaldet, nu kan jeg lægge det herude. Vi havde lavet en bunke, men det var kirkegårdens brugere ikke klar til... Så vi havde talt om at banke nogle pæle ned osv. Jeg tænkte, at et kvashegn både kunne være pænt og en besparelse ift. at komme af med affald" (Alex Kristensen, kirkegårdsleder, Odder Kirkegaard)

Som inspiration til fx Grønne Nabofællesskaber har det betydning, at renosyd med 'Mere natur – mindre affald' har udviklet et koncept, som er nemt for andre at bruge:

"Alt det, der er gjort og beskrevet, er plug-and-play til at inspirere andre med - det er bare at gå i gang!"
(Bent Mariager, stifter af Grønne Nabofællesskaber)

Understøtter en dagsorden

En anden vigtig årsag til, at kvashegnprojektet er lykkedes godt med at engagere og mobilisere lokale kræfter, er, at det rammer lige ind i en aktuell dagsorden. En bæredygtigheds- og biodiversitets-dagsorden, der bæres frem af engagerede ildsjæle i mange lokalområder, skoler og andre institutioner.

"De har ramt en timing, der er lige i røven. Projektet tapper lige ind i nogle aktuelle dagsordner – og så er det let tilgængeligt og medvirkende til at løse et praktisk problem"
(Bent Hodde Mortensen, Skanderborg Kommune)

Således fortæller mange af interessenterne, at muligheden for at få et kvashegn fra renosyd passede godt ind i en indsats, de allerede var i gang med i deres lokalområde eller på deres skole eller institution. Flere havde kvashegn i forvejen – og de ser kvashegn som endnu et element i en igangværende indsats for at hjælpe biodiversitet på vej med tiltag som vilde arealer, æbleplantager, miniskove, bistader, insekthoteller m.v. På kirkegården passer kvashegnet ind i 'vildt' område.

"..det ligger i et område med højt græs, som vi ikke klipper. Det ser naturligt ud...og foran kvashegnet står bistader" (Alex Kristensen, Odder Kirkegaard)

På Verring Skole er kvashegnet placeret i en biodiversitetshave med vilde blomster, højt græs og en hindbærhule, som to lærere har udviklet hen over flere år. Mens landsbyen Høver har valgt at oprette endnu et kvashegn som led i en biodiversitetsindsats:

"..det falder helt i tråd med det fokus på biodiversitet, som vi har haft.. Det er en fantastisk måde at give nogle levesteder og gemmesteder. Alle tre kvashegn på vores fællesarealer har til formål at inddele rummet – og så er det en del af at formidle biodiversitet – det er det primære" (Ann Jette Riis, Høver Borgerforening)

Mens biodiversitetsindsatser bredt er noget, der mobiliserer folk i mange lokalsamfund, ser det ikke ud til, at kvashegnene i sig selv bruges som mødested.

"Hegnene bliver ikke brugt så meget socialt i landsbyerne endnu – men jeg tror, de kan være med til på sigt at blive et naturligt hinanden' sted at mødes" (Helle Friis, borgerguide, Skanderborg Kommune).

Historiefortælling og synlighed

Endelig viser undersøgelsen, at 'Mere natur – mindre affald' er lykkedes godt med at kommunikere gennem fortællinger – og dermed opnå synlighed og en mulighed for at påvirke borgernes mindset.

"De billeder, jeg har i hovedet, når jeg tænker på det, er unger på skolerne der står begejstret og bærer kvas ind. Det er blikfang til at få et budskab igennem i den bedste sendetid..." (Bent Hodde Mortensen, leder af Vand og Natur, Skanderborg Kommune)

"De har været gode til at være opsøgende – og megagode til at få rigtig meget PR. For eksempel med Økologiens Have – al den omtale af bare et kvashegn. Det er sgu meget godt gået. Jeg har tit trukket på smilebåndet af Danmarks største kvashegn..." (Uffe Jensen, viceborgmester, Odder Kommune)

Det har skabt synlighed og troværdighed, at indsatsen både har modtaget en pris samt har fået bevågenhed og midler fra Nordisk Råd og EU samt fået omtale i tv-avisen, i lokale medier og på sociale medier.

"De har været dygtige til at lave et godt fokus og skabe synlighed og at komme i pressen, når de kom ud i et nyt område – det er væsentligt for at skabe nysgerrighed omkring det og en bevidsthed om, hvad sådan nogle kvasbunker kan gøre af godt – jeg er ret sikker på, at mange borgere har fået en ny bevidsthed" (Sanne Rubinke, leder af Økologiens Have, Odder)

Kvashegn er velegnet som fortælling, fordi det er enkelt, konkret, nemt at forstå – og meget synligt. Dermed kan kvashegn være en 'døråbner' til at udvikle borgernes bevidsthed og adfærd.

'Kvashegn er synbart. En manifestation, synliggørelse. Det bliver nogle monumenter for en anden mulighed, end den vi kender' (Jeppe Ulstrup Hermann, klimamedarbejder, Samsø Kommune)

"..det har den her skidegode fortælling, som forhåbentlig kan inspirere til andre ting, man kan genbruge m.v.. . alle kan forstå det og det er simpelt" (Claus Leick, formand for Klima, Miljø og Planudvalget, Skanderborg Kommune)

Tilbagemeldingerne tyder på, at det i nogen grad er lykkedes at påvirke borgernes bevidsthed. Kvashegnenes store synlighed er egnet til at sætte en lokal debat i gang.

"det kan være med til at sætte fokus på det og skabe en debat – så vi får flere folk til at tænke over og opleve, at det er en god ide. Vi har haft en ret god debat på vores lokale facebook gruppe. Flere, der lagde ud med at synes det var grimt, har fundet ud af, at det egentlig ikke så slemt endda" (Maja Kaspersen, Landsbyklyngen Hylke, Ustrup, Brørup og Båstrup)

Særligt tydelig er muligheden for påvirkning i skolen, hvor bevidsthed fra undervisningen om biodiversitet bliver formidlet direkte fra børnene til de voksne:

”Der har vi nogle små pionerer i klasserne, der virkelig formår at komme hjem og skabe en dialog hjemme i husene. Det er alt fra, hvordan man sorterer affald til at de har fået deres egne vilde haver derhjemme. Det er virkelig nogle gode garantier for miljøet, som vi opdrager” (Anne Marie Falk Andersen, lærer, Virring Skole)

Opmærksomhedspunkter i kvashegnsprojektet – ifølge borgere og samarbejdspartnere

Selvom kvashegnsprojektet i det store og hele bedømmes positivt i tilbagemeldingerne, peger borgere og samarbejdspartnere alligevel på nogle opmærksomhedspunkter. Særligt tre ting oplever de som potentielt udfordrende i indsatsen, nemlig:

- Samarbejde – tid og forventningsafstemning
- Mulige barrierer - regulering og samarbejde med kommunerne
- Modstand – æstetik og natursyn

Samarbejde – tid og forventningsafstemning

Et opmærksomhedspunkt i 'Mere natur – mindre affald' er paratheden hos renosyd som initiativtager til at anerkende og imødekomme behov og interesser hos de eksterne samarbejdspartnere. Undersøgelsen viser, at renosyds projektleder har udfyldt en vigtig rolle som brobygger og samarbejdspartner i kvashegnsprojektet (se også side 4-5). Blandt andet har det betydet meget for lokalsamfundene at få en personlig henvendelse fra projektlederen med mulighed for personlig kontakt.

”I anden runde fik de et personligt brev fra Rikke, hvor de kunne kontakte hende. Det var rigtig godt, for så er der et menneske, man kan tage fat på – det betyder noget for dialogen” (Helle Friis, borgerguide, Skanderborg Kommune)

Ligesom projektlederen er lykkedes godt med at skabe kontakt til centrale 'gatekeepere' i kommunerne, som kunne hjælpe med at knytte kontakter og sprede indsatsen. Det gælder fx en kommunal fagkonsulent for Børn og Unge, der har skabt kontakt til skolerne, og en borgerguide, der har været indgang til lokalsamfundene. Begge understreger de vigtigheden af at spørge ind til og anerkende behov og arbejdsformer hos de mulige samarbejdspartnere. Ligesom samarbejdet typisk har behov for en 'modningsproces', der tager tid og har krævet flere runder af henvendelser fra projektlederen. Udfordringerne kan således både handle om tid og forventninger:

”Vi fik projektet lige inden, det skulle ud - det skulle meget hurtigt ud i januar. Vi boksede med, at det tager tid, når det er frivillige... Hvis der er noget forbedringspotentiale, så handler det om, at vi skal være mere afstemte om, hvordan vi får den gode dialog” (Helle Friis, borgerguide, Skanderborg Kommune)

”Jeg kommer aldrig ud til skolerne med et ’skal’ – derfor kan jeg heller ikke garantere, at bliver oprettet kvashegn, for det er skolernes kald. Henvendelserne skal sorteres, for der kommer rigtigt, rigtigt mange, der gerne vil noget med skolerne” (Claus Langergaard, fagkonsulent for Børn og Unge, Skanderborg Kommune)

Generelt er det lykkedes bedre at mobilisere og skabe ejerskab på skolerne i Skanderborg end i Odder Kommune. Formodentlig fordi kvashegnprojektet i Skanderborg er blevet formidlet som et pædagogisk tilbud, hvorimod det er blevet rullet ud top-down i Odder.

”På en skole fik jeg at vide, at det var ledelsens agenda. Hvis der kommer nogen og har en skarp agenda uden at give medindflydelse, så bliver det vanskeligt” (Maja Holdorf, selvstændig konsulent, udvikler undervisningsmateriale)

Det er lykkedes projektlederen fra renosyd at få et samarbejde i stand med en lærer og en pædagog på Virring Skole, der har stor erfaring med at undervise i naturfag, biodiversitet og klima. Lærerne har i det store og hele oplevet samarbejdet som givende og inspirerende. De peger dog samtidig på, at det er vigtigt at få afstemt forventninger. Både når det gælder tidsforbrug – og forventninger til, hvor fokus skal ligge i undervisningen. Mens lærernes fokus primært er på naturens naturlige kredsløb – og hvordan det kan hjælpes i gang, har de oplevet, at renosyd i højere grad var optaget af at imødegå klimabekymring hos børnene – og at formidle viden om kvashegn og CO₂.

”Det har vi talt meget med projektlederen fra renosyd om, for hun oplever, at børnene er bange for klimaforandringer etc. Men det er slet ikke vores ’take’ på naturfagsundervisningen. Det er meget mere hvad kan vi gøre – det er ikke så meget skræmmekampagne” (Anne Marie Falk Andersen, lærer, Virring Skole)

Endelig peger underviserne på, at selvom de er blevet delvis frikøbt til projektet, oplever de, at deres tid er fuldt booket – og at det derfor kræver klare aftaler at få mulighed for at tage tid ud til indsatser som ’Mere natur – mindre affald’.

”Det er rigtig meget tid for os som undervisere. De skal beslutte sig for, hvad de vil – og om de vil give os løn for det. Det er jo egentlig vores forberedelsesvisningstid, vi bruger på det lige nu... Det har kostet penge for skolen, at vi har været væk. Hvis de vil bruge vores kompetencer, at de så også belønner det” (Anne Marie Falk Andersen, lærer, Virring Skole)

Mulige barrierer - regulering og samarbejde med kommunerne

Et andet opmærksomhedspunkt, der nævnes i interviewene, handler om barrierer for kvashegnsindsatsen i form af regulering og kommunal myndighedsbehandling. Flere nævner, at det har været nødvendigt at 'sno sig' og udfordre systemets fortolkninger for at få mulighed for at opsætte de fælles kvashegn i lokalområder.

En medarbejder fra Holbæk Kommune, der har samarbejdet med lokale borgere om at opsætte kvashegn – bl.a. inspireret af renosyd - oplevede således at blive mødt med skepsis internt ift. om kommunen måtte opsætte kvashegn til haveaffald. Her var det nødvendigt at arbejde med at bløde op på de kommunale regler:

"Vi fik skrevet ind i husholdningsaffaldsbekendtgørelsen, at borgere godt må aflevere haveaffald i kvashegn. De kan ikke få sig til at skrive, at grene m.v. ikke er affald, kun at det godt må afleveres i kvashegn. Man er nødt til at se det som en proces. Det er desværre en meget kommunal tilgang til det" (Majken Ingrid Sundahl, tidl. projektleder i Holbæk Kommune)

Også en medarbejder fra forsyningsselskabet Fors har oplevet en tung sagsgang hos kommunen ift. at få lov at etablere kvashegn:

"På Orø har vi en masse engagerede borgere og jorden – og så en lidt tung sagsgang hos kommunen, for det ligger tæt på grundvand, det ligger tæt på drikkevandsforsyning etc. Og så bliver spørgsmålet jo, om kvas er affald...." (Mette Petersen, specialist, forsyningsselskabet Fors)

En barriere for kvashegnsindsatsen er, at haveaffald reguleringsmæssigt ses som risikofyldt - og derfor formelt er underlagt forskellige former for miljøgodkendelser. Således påpeger vicedirektøren for renosyd, at miljøbeskyttelsesloven i dag ser haveaffald på linje med andet affald – ikke som ressourcer. Det smitter af på kommunernes tilgang til kvashegn:

"Nogle kommuner sætter spørgsmålstegn ved det: Skal vi så have en miljøgodkendelse for at lave et kvashegn? I projektet her er vi nødt til ikke selv at være ejere af hegnene. De må ikke være vores, for så gælder der nogle helt andre regler. Derfor er det magtpåliggende, at der er en kontrakt med lokalråd m.v., som beskriver en form for arbejdsdeling" (Michael Nørgaard, vicedirektør, renosyd)

Mens direktøren for renosyd peger på, at det er en udfordring, at affaldsforebyggelse i dag ikke ses som en opgave, affaldsselskaberne skal udføre for kundernes penge. Han understreger, at der er et behov for at påvirke 'opad' i systemet for fremover at få mulighed for indsatser som 'Mere natur – mindre affald':

"I fremtiden bliver det enormt vigtigt, at der er nogle kasser (lovlige muligheder for at finansiere sådanne opgaver red.), hvor der står affaldsforebyggelse på, hvis man skal lave sådan noget som det her. Ellers kommer vi til at skulle slås med tilsynet. Det kan blive besværligt" (Henrik D.H. Müller, direktør, renosyd)

En anden mulig barriere for kvashegnsindsatsen er at finde i kommunens myndighedsbehandling ift. placering af kvashegn. Langt hovedparten af borgerne har oplevet dette som relativt uproblematisk. Og i Skanderborg Kommune arbejder borgerguiden for at bane vejen ift. myndighedsbehandling gennem samarbejde med den kollega, som stod for at screene arealerne. Alligevel har et enkelt lokalområde oplevet det som 'bøvlet' at få kommunens godkendelse af en placering af kvashegnet, som matchede lokalsamfundets behov:

"Det var enormt bøvlet. Vi prøvede med fem forskellige placeringer, som ikke kunne godkendes af forskellige grunde. Til sidst har man det lidt sådan, hvis det skal være så besværligt, så gider jeg simpelthen ikke at lave det kvashegn.." (Ann-Jette Riis, Høver beboerforening)

Modstand – æstetik og natursyn

En gennemgående erfaring hos borgere og samarbejdspartnere i undersøgelsen er, at kvashegn typisk deler vandene. Det går godt i spænd med natursynet hos folk, der i forvejen er 'grønne'. Men samtidig kan det skabe - nogle gange voldsom – modstand og kritik hos dem, der har et andet natursyn og en anden holdning til, hvordan et grønt fællesareal skal se ud.

Et kvashegn er ikke bare et kvashegn – det er et synligt opgør med en traditionel måde at opfatte naturen på som underlagt menneskelig kontrol. Et opgør, der kan skabe stærke følelser. For eksempel har de to lærere på Virring Skole, der har arbejdet med at omdanne en del af skolens areal til en biodiversitetshave, undervejs oplevet ret stor modstand fra kolleger – på trods af, at de havde ledelsens opbakning. Nogle af kollegerne kunne ikke se idéen med højt græs m.v. og mente, børnene blev berøvet deres legeplads:

"I starten var det lidt modbydeligt – det blev lidt 'dem mod os' – at vi tager børnenes legeplads osv. ...Det har været en stejl kurve at komme over – nu er der en større forståelse for det. Nu er der etableret en gangsti med flis, så man ikke længere får våde tæer af det høje græs – det var noget af det, nogle af dem anfægtede" (Anne Marie Falk Andersen, lærer, Virring Skole).

En medarbejder fra forsyningselskabet Fors, oplever at det tager tid at ændre på natursynet – også hos selskabets egne medarbejdere:

"Vi overvejer kvashegn på en af vores genbrugspladser. Men samtidig er der det æstetiske hensyn, ligesom det også skal være nemt at vedligeholde og slå græsset omkring. Selvom vi er enige om, at vi skal affaldsforebygge, er det ikke bare lige at etablere kvashegn.."

(Mette Petersen, specialist, Fors)

Flere af samarbejdspartnere peger på, at kvashegnsindsatsen primært appellerer til dem, der i forvejen går op i biodiversitet.

"Jeg synes de kvashegn, man ser nu, mest appellerer til klimatosser. Det må være muligt at designe kvashegn, som taler til dem, der gerne vil have en pæn have..." (Bente Kloppenborg, højskolelærer, Egmont Højskolen)

Andre påpeger modsat, at de fælles kvashegn netop kan være en løsning for de beboere, der ikke ønsker et kvashegn i egen have.

"Det, kvashegnene kan, er at fange dem, der gerne vil have deres haveaffald transporteret ud. På den måde er den gruppe mennesker, vi får med, ikke dem, vi ellers ser i de grønne tiltag..." (Bent Mariager, stifter af Grønne Nabofællesskaber)

Ligesom det er vigtigt at give plads til modstanden – begge veje.

"Erfaringen her i vores lille-skala samfund er, at uanset hvor mange argumenter der er for at noget er en god idé, så argumenterne for det modsatte mindst lige så stærke og tilstedeværende. Derfor er det vigtigt at være opmærksom på, at det skal være en positiv oplevelse – også for den modstand, der vil komme. Ikke alle synes det er en god idé at have kvashegn i landskabet" (Jeppe Ulstrup Hermansen, klimamedarbejder, Samsø Kommune)

Potentialer og mulige veje at gå

Renosyd er optaget af, hvilke potentialer og mulige nye veje at gå, erfaringerne fra kvashegnsindsatsen åbner for. Derfor er alle interviewpersoner blevet bedt om deres forslag til, hvordan renosyd kan arbejde videre ad det spor, der er lagt med 'Mere natur – mindre affald'. Idéerne falder i to kategorier, nemlig:

- Videreudvikle og udbygge indsatsen ift. kvashegn og haveaffald
- Understøtte recirkulation i samarbejde med borgere, skoler m.v.

Videreudvikle og udbygge indsatsen ift. kvashegn og andre typer grønt affald

Det ligger lige for at udbygge renosyds indsats med at understøtte etablering af fælles kvashegn til flere områder, bl.a. boligforeninger, kolonihaver og sommerhuse, ligesom også virksomheder nævnes som

mulige samarbejdspartnere. Både ud fra en praktisk overvejelse om, hvor haveaffaldet stammer fra, men også med tanke på signalværdien og muligheden for at nå ud til mange.

”Grundejerforeninger, kolonihaver, og sommerhuse - de genererer ufatteligt meget affald. Og samtidig har de næsten altid fællesarealer, hvor man kunne sætte kvashegn...” (Peter Christensen, genbrugsvejleder, renosyd)

”Jeg tror, at man skulle tilbyde det til virksomheder. Hvis de først begynder at have kvashegn, rammer man også mange af medarbejderne...Man kan tænke det som en investering i en adfærdsændring. Signalværdien er vigtig! – det signalerer, at hvis de kan, kan vi også hjemme” (Bente Kloppenborg, højskolelærer, Egmont Højskolen)

Ligesom flere interviewpersoner peger på, at indsatsen kan udvikles og forfines med mere information (fx om, hvordan hegnene konstrueres mest optimalt for pindsvin) og en mulighed for som kunde at få et overblik over, hvor der er kvashegn og hvor fyldte de er.

Mange peger desuden på, at de fælles kvashegn kun løser en lille del af udfordringen med de store mængder grønt affald, der bliver transporteret rundt. De efterlyser en 'fase 2' af renosyds kvashegnsindsats. Både ift. CO2 udledning og biodiversitet vil det nemlig give størst gevinst at understøtte de enkelte haveejere at beholde så stor en del af deres haveaffald som muligt på deres egen grund.

”Jeg kunne godt tænke mig, at man rettede pligten tilbage til folk: du har sandsynligvis en have, hvor du selv kan have et kvashegn. Det er problematisk, at folk ikke selv skal tage ansvar. Det her er trin et, men trin to er, at du ikke kører det nogen steder hen...” (Bente Kloppenborg, højskolelærer, Egmont Højskolen)

For at understøtte borgerne i at beholde deres haveaffald på grunden, foreslår de renosyd at gøre det nemt og give inspiration til, hvordan kvashegn kan udformes og passes ind i forskellige haver.

”Jeg har lige haft tre naboer, der har spurgt til, hvordan man kan lave kvashegn. En 'startpakke' kunne gøre en kæmpe forskel for nogen, der ikke er passionerede omkring det: Forslag til, hvor man kan købe det – og hvordan man gør med at sætte de pæle i. Måske bare noget inspirationsmateriale...” (Cecilie Lasgaard Bentzen, pædagog, Virring Skole)

Flere peger på, at kvashegn i dag opfattes som noget for 'klimatosser' med haver fulde af højt græs. Derfor er der brug for at inspirere til, hvordan de også kan passe ind i andre typer af haver. Det arbejder Økologiens Have i Odder med:

”Vi formidler, at det kan laves på mange måder – som stativ for klatreplante fx. Man kan næsten lave et kunstnerisk udtryk ud af det. Så nogle af dem, som holder af en stram have, kan se, at det kan man måske godt. Det synes jeg, vi hører en åbenhed” (Sanne Rubinke, leder af Økologiens Have, Odder)

Desuden vil det være oplagt at tænke videre i andre typer af grønt affald, der kan holdes på grunden – og understøtte, at også blade, afklippet græs og madaffald, som kan komposteres, bibeholdes på egen grund.

”Bladene formulerer sig selv og bliver til kompostjord. Det samme gælder afskåret græs m.v. Der er en komposteringsmulighed, hvis man moser dem ind under noget andet. Jeg har rivenet, som holder bladene inde. Det kunne også laves i forbindelse med kvashegn – og det fylder ikke så meget” (Alex Kristensen, kirkegårdsleder, Odder Kirkegaard)

I landsbyen Rudme på Fyn arbejder de med en inspirationsfortælling, der bygger på lokal recirkulering som princip:

”Hvad der bliver lavet i Rudme, det bliver i Rudme – som princip. Kan det bruges på andre området – med vand fx – kan det blive her? Kan køkkenaffald komposteres fx? Kunne en inspirationsfortælling være: hvad kan blive, hvor det dannes? Så bliver man lidt kreativ med et spørgsmål (dogme). Tænke ud af boksen. En fortælling, som kan sætte nogle idéer i gang” (Tyge, Mortensen, Grønne Nabofællesskaber, Rudme)

Understøtte lokal recirkulation i samarbejde med borgere, skoler m.v.

Et område, hvor renosyd vil kunne indtage en rolle i fremtiden, er ift. til at understøtte lokale indsatser for at recirkulere mange forskellige typer af materialer, fx tøj, byggematerialer, møbler, elektronik og cykler. Dette er et felt, hvor der allerede findes et lokalt engagement, som fx kommer til udtryk i etablering af repair cafeer og byttebørser rundt omkring i lokalsamfundene.

Borgerguiden i Skanderborg Kommune oplever et engagement blandt borgerne, som hun mener, renosyd med fordel kan tappe ind i. For eksempel gennem samarbejder med lokale borgere om forskellige former for affaldsforebyggelse:

”Det bliver først til affald, når det lander på affaldspladsen. Den tænkning synes jeg er god – og jeg tror, at der vil være rigtig mange der vil synes, at forsøg er spændende. Jeg oplever, at landdistrikterne er meget ressourcestærke – og det er et emne, der interesserer dem meget. Så jeg tror, at mange borgere vil være parate” (Helle Friis, borgerguide, Skanderborg Kommune)

Det handler om at tænke decentralt og lokalt – og få recirkulation ud fra genbrugspladserne og ind i hverdagen gennem de lokale institutioner og arbejdspladser. Lina Katan fra Brancheforeningen Cirkulær peger på et forsøg, hvor Odense Renovation understøtter 'byttehjørner' for tøj og ting på skoler med en

'startpakke' i form af et tøjstativ, et møbel til opbevaring samt materiale om, hvordan det kan bruges i undervisningen.

"Det er så genialt! Dels, at brugergruppen på en skole ligner hinanden mere end på en genbrugsplads, men også, at det kommer ud og er en del af hverdagslandskabet på samme måde som kvashegnene. Det er der, når du afleverer dit barn i skolen...Dermed bliver det en konkret mulighed og en opfordring til mere genbrug og deling, som findes i vores hverdag og vores samfund – og som kan være med til at normalisere noget andet end at købe nyt" (Lina Katan, PhD, specialkonsulent hos Brancheforeningen Cirkulær)

Mange peger på skolerne som oplagte samarbejdspartner i renosyds videre arbejde med affaldsforebyggelse og recirkulation. Dels ser der ud til at være god grobund for bevidstgørelse og læring. Dels passer ambitionen om mere repair og recirkulation godt ind i folkeskolens aktuelle ambitioner om at styrke praksisfagligheden og de håndværksmæssige fag.

"Jeg tror, man kunne lave et slag for repair cafeer – både med cykler, maskiner, elektronik m.v. og koble det til den nye praksisfaglighed, som man sætter fokus på i skolen ..Mange steder er fagligheden til stede på skolen ift. at upcycle både i billedkunst og håndværk og design" (Claus Langergaard, fagkonsulent for Børn og Unge, Skanderborg Kommune)

Tendensen i folkeskolen går i disse år i retning af at åbne op og samarbejde med eksterne parter, som kan inspirere og befrugte undervisningen. Ligesom der kan ligge en gevinst for skolen i at blive koblet sammen med andre aktører, der arbejder for klimaet.

Litteratur

Head, B. W. (2022). *Wicked Problems in Public Policy - Understanding and Responding to Complex Challenges*. Palgrave Macmillan

Roepstorff, S. (2022) *Klimapsykologi*. København: People's

Stoknes, P.E. (2022) Overvind klimaempatien. I G. Thunberg (red.) *Klimabogen*. København: Politikens Forlag

Tortzen, A. & Agger, A. (2022): Samskabelse set fra frontlinjen. *Lederliv*.
www.lederliv.dk/artikel/samskabelse-set-fra-frontlinjen

Tortzen, A., & Agger, A. (2023). *Klima, demokrati og samskabelse - Kommunen som katalysator for klimaengagement*. København: Akademisk Forlag

Tortzen, A. & Agger, A. (2024 – in press): At lede den grønne omstilling – kommunen som katalysator for fælles klimahandling. *Lederliv*

Læs mere om indsatsen Mere natur – mindre affald og se dokumentation her:

<https://renosyd.dk/kvashegn/bag-om-projektet-mere-natur-mindre-affald>

Interviewpersoner

Deltagende kommuner - politikere og medarbejdere:

Claus Leick (SF), udvalgsformand for Klima, Miljø og Planudvalget, Skanderborg Kommune

Bent Hodde Mortensen, leder af Vand og Natur, Skanderborg Kommune

Uffe Jensen (V). Odder, viceborgmester, tidl. borgmester

Renosyd:

Henrik D.H. Müller, direktør, renosyd

Michael Nørgaard, vicedirektør, renosyd

Palle Sørensen, genbrugsvejleder, renosyd

Peter Christensen, genbrugsvejleder, renosyd

Lærere og pædagogiske udviklere:

Cecilie Lasgaard Bentzen, pædagog, Virring Skole

Anne Marie Falk Andersen, lærer, Virring Skole

Claus Langergaard, fagkonsulent for Børn og Unge, Skanderborg Kommune,

Maja Holdorf, selvstændig konsulent, udvikler undervisningsmateriale

Lokalsamfund med kvashegn:

Helle Friis, borgerguide og projektleder, Skanderborg Kommune

Peter Bartholdy, Andelsforeningen Vennepunktet, Odder

Ann Jette Riis, Høver Borgerforening

Maja Kaspersen, Landsbyklyngen Hylke, Ustrup, Brørup og Båstrup

Skoler, institutioner med kvashegn:

Bente Kloppenborg, højskolelærer, Egmont Højskolen

Alex Kristensen, kirkegårdsleder, Odder Kirkegaard

Samarbejdspartnere og grønne inspiratorer:

Sanne Rubinke, leder af Økologiens Have, Odder

Tyge Mortensen, Grønne Nabofællesskaber, Rudme

Hanne Juel, projektleder CEBW, Region Midt

Bent Mariager, stifter af Grønne Nabofællesskaber

Lone Belling, Grønne Nabofællesskaber, Nørre Snede

Andre kommuner og organisationer kvashegnserfaringer:

Jeppe Ulstrup Hermann, klimamedarbejder, Samsø Kommune

Majken Ingrid Sundahl, tidl. Holbæk Kommune, nu naturvejleder i Halsnæs Kommune

Mette Petersen, specialist, forsyningselskabet Fors

Forskere:

Lina Katan, PhD, specialkonsulent i Brancheforeningen Cirkulær

Line Barkved, forsker, Norsk Institutt for Vannforskning, NIVA